

VARGA KATALIN – DÖMSÖDY ANDREA

Vezető szakfelügyelői jelentés az iskolai könyvtárakban végzett 2008-as szakfelügyeleti vizsgálatról¹

I. A vizsgálat célja, az iskolai könyvtárak kiválasztása

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) megbízásából 2008-ban (negyedik alkalommal) is elvégezte az iskolai könyvtárak könyvtári szakfelügyeleti vizsgálatát. A szakfelügyelet célja, hogy a könyvtári és közoktatási jogszabályok előírásainak megfelelően, tervszerű vizsgálatok sorával képet kapjunk az iskolai könyvtárak könyvtári rendszerben játszott szerepéről, felszínre hozzuk a legjobb gyakorlatokat, illetve segítő javaslatokkal hozzájáruljunk a problémák megoldásához, az iskolai könyvtárak fejlesztéséhez.¹ Ezt a célkitűzést valamennyi szakfelügyelő figyelembe vette, a vizsgálatok erre épültek. A 2008. évi szakfelügyeleti vizsgálat az iskolák három csoportját érintette.

Legnagyobb számban általános iskolai könyvtárak kerültek vizsgálat alá. A választás célja az volt, hogy minél hamarabb teljes képet kapjunk egy iskolatípus könyvtáiról. 2008 májusában Magyarországon 2565 közoktatási intézmény látott el általános iskolai feladatokat. Az iskolák nagy száma miatt szükséges további almintákat kialakítani. 2008-ban a választás a városi önkormányzatok által fenntartott, kizárólag általános iskolai feladatot ellátó iskolák könyvtáira esett. Ezek száma a Közoktatási Információs Rendszer 2008. szeptemberi adatai szerint országosan 187, a kiválasztott 68-as minta az intézmények 36%-ában elvégzett szakfelügyeleti vizsgálatot eredményezett. A 68 intézményből 11 korábban már volt szakfelügyeleti vizsgálat tárgya, ezeknél az intézményeknél utóvizsgálatot végeztünk. Az iskola-összevonásokra való tekintettel külön figyelmet fordítottunk azokra az iskolákra, amelyekhez telephelyek is tartoznak. Ezekben az esetekben a vizsgálat a telephelyi iskolákra is kiterjedt. Összesen 14 ilyen iskola volt.

A könyvtárak második csoportját a gyakorlóiskolai könyvtárak alkották. Az iskolai könyvtárak között a gyakorlóiskolák könyvtárai különös jelentőségűek, hiszen kiemelkedő szerepük van mind a könyvtáros-, mind a pedagógus-, mind a könyvtárostánárképzésben. A 2008-as vizsgálati tervben a 30 gyakorló általános iskola közül 24 szerepel, vagyis az egyházi fenntartásúakat leszámítva az összes. Szándékunk volt egyrészt,

¹ A jelentés rövidített változatát a megrendelő OKM Könyvtári Osztályának engedélyével közöljük.

hogy legyen egy olyan terület, amelyről teljes képet kapunk, másrészt abban a reményben végeztük a szakfelügyeletet, hogy máshol is hasznosítható jó gyakorlatokra lelünk ezekben a könyvtárakban.

A harmadik csoportba az utóvizsgálatok kerültek. A már említett 11 általános iskola mellett a 2008-as szakfelügyeleti terv további három utóvizsgálatot tartalmaz. Ezek a 2007-es vizsgálatok közül kerültek kiválasztásra az iskolai könyvtári szakfelügyelők javaslatai alapján.

Így összességében 2008-ban 92 intézményben végeztünk iskolai könyvtári szakfelügyeleti vizsgálatot, amiből 14 utóvizsgálat volt. A telephelye(ke)t is fenntartó intézmények tagiskoláival együtt a vizsgált könyvtárak száma összesen 115. Ebből adódik, hogy az adatsorok időnként eltérő elemszámra vonatkoznak, hiszen egy intézmény nem feltétlenül egy könyvtárat jelent. Mivel a vizsgált intézményekben nem jellemző a telephelyek, tagintézmények könyvtári együttműködése, az adatokat elsősorban könyvtárakra és nem intézményekre vetítjük.

Területileg igyekeztünk lefedni az egész országot, amint azonban az 1. ábra táblázatból is jól látható, nem egységes a vizsgált iskolák eloszlása. Ennek elsődleges oka, hogy lehetővé tettük a szakfelügyelőknek bizonyos határok között a települések megválasztását, arra azonban ügyeltünk, hogy egy település valamennyi érintett iskolájára kiterjedjen a vizsgálat.

II. Az iskolai könyvtári szakfelügyelet lebonyolítása

A vizsgálatok lebonyolítására a tavaszi előkészítés után egységesen az év második felében, a 2008/2009-es tanév őszi félévében került sor. A vizsgálatokat ebben az évben is a közoktatási intézmények szakmai ellenőrzéséről szóló rendelkezések betartásával végeztük. Szakfelügyelőink vizsgálati jelentésükben jelezték az iskolák vezetőinek, ha jogszabályba ütköző intézkedéseket, eljárásokat észleltek, és felhívták a figyelmet a törvényesség betartására. Amennyiben a szakfelügyelők jelzése nyomán ennek szükségét látja, a vezető szakfelügyelő felveszi a kapcsolatot az érintett iskolák fenntartóival, s szintén felhívja a figyelmet a törvényesség betartására.

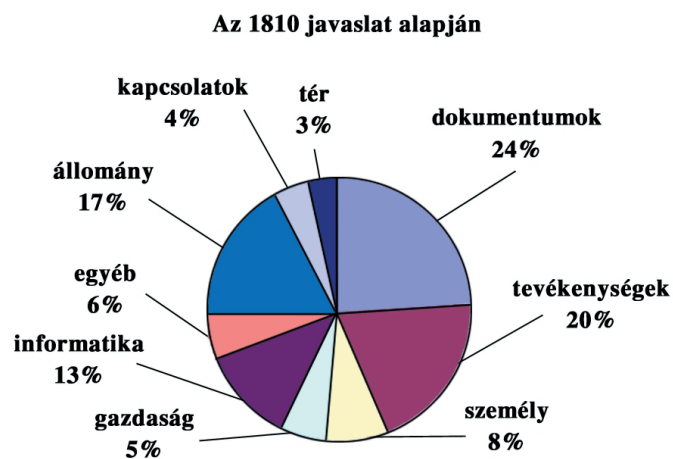
A kérdőívek adataitⁱⁱ a teljes elemzés mellett három részhalmozatra osztva is elemeztük. A részelemzések adatait külön is megadtuk az elemző értékelés során. Az elemzést szemléltető táblázatok első oszlopai az összesített adatokat mutatják, a következő három oszlop pedig a kiemelt részmintákra (intézményi székhelyen működő iskolai könyvtár, telephelyen működő és gyakorlóiskolai könyvtár) vonatkozóakat.

Míg a kérdőívek adatait a táblázatkezelő (MS Excel) adta lehetőségek segítségével dolgoztuk fel, addig a szöveges jelentések elemzése során igénybe vettünk egy tartalomelemző szoftvert (QDA Miner) is, melynek bizonyos adatait táblázatkezelő segítségével is elemeztünk.

III. A vizsgálatok elemző értékelése

A 97 szöveges jelentésben megfogalmazott javaslatok mennyiségi megoszlása jól mutatja a legproblémásabb területeket. Leggyakoribban a könyvtári szoftverrel kapcsolat-

ban tettek fejlesztésre vonatkozó javaslatot a szakfelügyelők, de az egyéb informatika felszereltség is szerepel a tíz leggyakoribb téma között. (2. ábra) Az iskolai könyvtár működését szabályozó dokumentumokra vonatkozik a javaslatok 24%, de az állomány is 17%-os jelenléttel bír. (3. ábra) Az adatok értelmezéséhez figyelembe kell venni, hogy a szakfelügyeleti jelentések zárásaként kiemelt javaslatként csak a legfontosabb, legsürgetőbb problémákra szokás újra felhívni a figyelmet.



1. ábra Az iskolai könyvtári szakfelügyeleti jelentések javaslatainak tematikus megoszlása

1. Az iskolai könyvtár megjelenése az iskola alapdokumentumaiban

Az iskolák 35%-ában szerepel az iskolai könyvtár az intézmény alapító okiratában. Ez azt jelenti, hogy mindössze a fenntartó önkormányzatok egyharmada érzi magáénak az iskolai könyvtárat, és feltehetőleg jelzésértékű ez az adat arra vonatkozóan is, mennyire törődik a fenntartó iskolájának könyvtári ellátásával.

Az iskolai SZMSZ-ek vizsgálata némiképpen jobb eredményt mutat. Az intézmények 86%-ánál szerepel az iskolai könyvtár működési rendje az iskola SZMSZ-ében, és 76%-nál szerepel a könyvtár gyűjtőköri szabályzata az SZMSZ mellékletei között.

A gyűjtőköri szabályzatoknak mindössze 41%-át véleményezte iskolai könyvtári szakértő. Tekintettel ennek kötelező jellegére, igen szomorúnak tekinthetjük ezt az adatot is.

Az iskolák 82%-ának helyi pedagógiai programjában szerepel az iskolai könyvtár, vagyis a NAT előírásainak ellenére is csak ennyi iskolában részei a pedagógiai munkának a könyvtári szolgáltatások, a könyvtárhasználatra való felkészítés. Az iskolai minőségirányítási programoknak (IMIP) azonban csak egyharmadára mondható el ugyanez.

A könyvtárak 56%-a készít munkatervet, és 62%-a éves munkabeszámolót.

Ezek az adatok is, melyek arányait tekintve nem különböznek a korábbi évek adataitól, azt mutatják, hogy a közoktatási ágazati irányítás részéről is nagyobb figyelmet

igényel az iskolai könyvtári ellátás, hiszen az egyik alapja az iskolák információval és taneszközzel, tanulási-tanítási forrásokkal való ellátásának, ezen keresztül pedig a modernizációnak.

2. A könyvtárosokra vonatkozó adatok

Átlagosan 0,68 könyvtárost foglalkoztatnak a vizsgált iskolai könyvtárakban. Jól látható a 4. ábra táblázatából, hogy az intézmények könyvtárossal való ellátottsága nagyon különböző. Az összes vizsgált könyvtár mindössze 50%-ában van egy vagy annál több teljes időben foglalkoztatott iskolai könyvtáros, a többi esetben fél vagy negyed státusz jut csak a feladatra, ami nyilvánvalóan nem biztosítja a kívánt minőségű feladatellátást, és a szöveges jelentésekből az is kiténik, hogy több helyen a létszám nem felel meg az előírásoknak. 16 olyan könyvtár van, amelyben gyakorlatilag nincs iskolai könyvtáros (ebbe az adatba beletartoznak a telephelyi iskolák is). Továbbá 56 intézmény szakfelületi jelentésének javaslatai közt szerepel a státuszok számának növelése, mint a könyvtári szolgáltatások fenntartásának és minőségének emeléséhez szükséges alapvető feltétel.

A 115 iskolai könyvtárban könyvtáros munkakörben dolgozók létszáma (teljes munkaidőre átszámítva): 77 fő. 60-nak van felsőfokú könyvtáros szakképesítése. Pedagógus szakképzettséggel szinte mindenki rendelkezik. A könyvtárban dolgozók munkaköri leírásainak 75%-a felel meg az iskolai könyvtárakra vonatkozó jogszabályoknak.

3. A könyvtári szolgáltatások céljaira szolgáló helyiség jellemzői

A könyvtárak 78%-a rendelkezik kizárólag könyvtári célokra szolgáló helyiséggel, amelynek alapterülete jellemzően 25-100 m² között van (5. ábra).

A 6. ábrán bemutatott adatok alapján a könyvtárak felében 20-nál kevesebb az olvasóhelyek száma, ami azt jelenti, hogy minden második könyvtár alkalmatlan egy osztálynyi tanuló leültetésére. A tanulócsoportok létszáma a vizsgált intézményekben jellemzően 16 és 30 fő között van. A kérdőív 52.1. kérdésében a szakfelügyelők azt állapították meg, hogy a székhelyen működő iskolai könyvtárak 80%-a alkalmas egy tanulócsoport egyidejű foglalkoztatására, ami valószínűleg szűkös teret jelent az órán. Külön figyelemre méltó a táblázatok utolsó oszlopa, mely a gyakorló iskolák esetében sem mutat jobb helyzetet. Ezen könyvtárak kapcsán felmerül a kérdés, hogy a hospitáló hallgatók és kollégák számára vajon van-e elegendő hely.

4. A könyvtárak nyitvatartási ideje

A vizsgált intézményeknél átlag 16 óra a nyitva tartás, ami azt mutatja, hogy sok helyen rövidebb a nyitva tartás a szükségesnél. A könyvtárak kevesebb mint a felében van megfelelő nyitvatartási idő. 31 iskolai könyvtárban a nyitvatartási órák száma 5 vagy annál kevesebb, ez nagyon magas arány. (7. ábra) A kis óraszámú nyitva tartás biztosan nem felel meg az iskola tanulóinak és dolgozóinak. Az okok pedig részben abban

keresendők, hogy több helyen kis óraszámú alkalmaznak könyvtárost, máshol viszont a tanulócsoporthoz magas száma miatt megtartott könyvtárhasználati órák mennyisége csökkent a tényleges nyitva tartás idejét.

5. Az állományra vonatkozó adatok

A vizsgált iskolai könyvtárak összes állománya átlagosan 5 – 20.000 könyvtári egység között mozog (8. ábra). A minimális állomány a jogszabályok szerint 5000 könyvtári egység lenne, 3 olyan könyvtár van, amely nem vagy csak éppen hogy eléri ezt a határt. Itt a telephelyen működtetett könyvtárak adatait nem vettük figyelembe, hiszen rájuk nem az 5000-es minimum vonatkozik.

Az éves gyarapodás átlag 757 kötet, ennek 50%-a tankönyv, 31 könyvtárnál ez az arány meghaladja a 76%-ot (9-10. ábra). Vagyis a megjelenő szép- és szakirodalom arányához képest a vizsgált könyvtárak állománya messze elmarad a kívánatostól. Az adat alátámasztja azt az évek óta ismert tendenciát, hogy az iskolai könyvtárak jórészt a tankönyvi normatívából tudnak csak gyarapodni, ami hosszú távon egyoldalúvá, feladatuk ellátására képtelenné teszi az iskolai könyvtárakat. Így a teljes könyvtári állományok 21%-a tankönyv, ebből 15% a tartós tankönyv.

A szakfelügyelői javaslatok visszatérő motívuma az állományellenőrzés. A vizsgált iskolák 50%-ában 10 évnél régebben volt utoljára ellenőrzés. 59 intézmény esetén a szakfelügyelők javaslatban is hangsúlyozták az állományellenőrzés szükségességét. Ezen belül pedig 18 intézmény esetén a selejtezés szükségességére is felhívták a figyelmet. Az elmaradás oka gyakran a személyi feltételek hiányában keresendő.

A vizsgált könyvtárak közül csupán háromban találtak a szakfelügyelők muzeális értékű gyűjteményrészt. A muzeális dokumentumok aránya 9,5%. A muzeális állományok kezelésében egy könyvtár nem felel meg a könyvtári jogszabályok előírásainak.

Csupán 21 iskolában találtak a szakfelügyelők iskolatörténeti különgyűjteményt, pedig a könyvtári rendszerben ezen a területen rendelkezhetnek az iskolai könyvtárak egyedülálló információkkal, dokumentumokkal. Így ezen információk összegyűjtésére, megőrzésére, az iskolatörténeti gyűjtemények kialakításának, fejlesztésének elősegítésére ösztönző, támogató programokat lenne szükséges kidolgozni, működtetni.

Állománygyarapításra átlagosan 569.222 Ft-ot fordítanak az iskolák, állományvédelemre pedig 1.926 Ft-ot.

6. Az állományok feldolgozottsága

Cédulakatalógus a könyvtárak 53%-ában van, számítógépes katalógus pedig mindössze 42%-ában. Mindkét katalógus van az intézmények 23%-ában, az interneten is elérhető online katalógus azonban csupán a könyvtárak 19%-ában. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált könyvtárak igencsak nehezen tudnak részt venni állományukkal a könyvtári rendszerben, hiszen nagyon kis mértékben felelnek meg az elvárható korszerű követelményeknek. Hangsúlyozni kell, hogy a feldolgozás nélküli könyvtár nem tekinthető könyvtárnak, a leltárkönyv pedig nem felel meg a feldolgozás kritériumainak. Hogy a pedagógiai feladatokról már ne is beszéljünk...

Az iskolai könyvtárakban használt integrált könyvtári szoftverek áttekinthetők a 11. ábrán. Ez a felsorolás igen sokszínű és változatos képet mutat, jellemzően leképezve a magyarországi könyvtárakban uralkodó helyzetet. A legaggasztóbb adat, hogy 55 könyvtárban, tehát a vizsgált könyvtárak felében egyáltalán nincs integrált rendszer, vagyis nincs eszköz a korszerű könyvtári munkához. A Szirén és Szikla szoftverek elterjedtsége az iskolai könyvtári területen előre jelzi az egységesülési tendenciát, amit csak támogatni lehet.

Egyedi leltárkönyvet az intézmények 89%-a használ, csoportos leltárkönyvet azonban csupán 39%.

7. Könyvtári szolgáltatások

Az intézmények 82%-ában a könyvtárhasználati szabályzat megfelel a törvényi előírásoknak. Az összes könyvtári állomány 77%-a található szabadpolcon.

A kölcsönzések száma átlagosan 3.208, a tartós tankönyvek használatba adása pedig 809 db könyvtáranként. Az iskolai könyvtárakban átlagosan 2.396 dokumentumot használnak helyben olvasásra egy évben, 777 referenzs kérdést válaszolnak meg, és 539 alkalommal történik internethasználat. Ez utóbbi adat különösen érdekes, hiszen általános tévhit, hogy a tanulók főként internetezni járnak az iskolai könyvtárba. A fenti adat azonban arról tanúskodik, hogy a könyvolvasás négyszerese az internethasználatnak.

A fenti adat értelmezéséhez az is hozzátartozik, hogy könyvtárakban az olvasók számára is hozzáférhető számítógépek száma iskolánként átlagosan 1,32, ezeknek a gépeknek azonban szinte mindegyike rendelkezik internet-hozzáféréssel. Egy másik oldalról vizsgálva viszont azt a lesújtó tényt állapíthatjuk meg, hogy 64 könyvtárban egyáltalán nincsen olvasói számítógép (12. ábra), ez még a székhelyek tekintetében is azt jelenti, hogy a vizsgált iskolai könyvtárak felében nincsen kizárólag az olvasók rendelkezésére álló gép. Helyszíni tapasztalatokból tudható, hogy sok könyvtárostanár ezen úgy próbál segíteni, hogy katalógusban való kereséshez, tanulmányi feladatok megoldásához átadja az olvasóknak saját gépét, de az iskolai könyvtárak 28%-ában erre fizikai lehetőség sincsen, mert a könyvtáros sem rendelkezik munkája elvégzéséhez és a tájékoztatáshoz nélkülözhetetlen számítógéppel.

Az iskolai könyvtárak technikai felszereltségéhez még néhány adat: a könyvtárak 7%-ában van fax, 61%-ában nyomtató, 18%-ában szkennel. Fénymásoló berendezés azonban csak az iskolai könyvtárak 27%-ában található. Mindehhez természetesen az is hozzátartozik, hogy ezek a felszerelések az iskola épületében máshol viszont hozzáférhetők. De ez nem minden eszköz esetén jelent minőségi megoldást.

Az iskolai könyvtárak változatlanul nem élnek a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségeivel, átlagosan 4 kérdést küldenek el egy évben, könyvet pedig még ennél is kevesebbet küldenek, átlag 1,17 db dokumentumot. Az országos lelőhely-nyilvántartás szolgáltatásait csak az iskolák 38%-a használja, az ODR-t pedig még ennél is kevesebben, 25%.

A szolgáltatások minőségéhez a könyvtárosok szakképzettsége, naprakész tudása és más könyvtárakkal, könyvtárosokkal való együttműködése is erőteljesen hozzájárul. A könyvtárosok 54%-a ismeri és használja a pedagógiai szakszolgáltató intézet (megyei

pedagógiai intézet) szolgáltatásait, és 60% az OPKM szolgáltatásait. Ezeket az arányokat semmiképpen nem tekinthetjük elfogadhatónak. Lehangoló az az adat, hogy az OPKM szolgáltatásai ismertebbek, használtabbak a helyben elérhetőknél, tekintve, hogy az OPKM nem folytat közvetlen szaktanácsadást, szolgáltatásai az iskolai könyvtárak tekintetében jelenleg elsősorban pedagógiai szakirodalmi tájékoztatásra, bibliográfiai információkra és a Bod Péter Országos Könyvtárhasználati Verseny szervezésére terjednek ki. Ennek okait a megyei szaktanácsadói hálózat leépülésében, a megyei pedagógiai intézetek átszervezésében találhatjuk meg. Több megye egyáltalán nem foglalkoztat iskolai könyvtári szaktanácsadót, nincs, aki az egyes iskolai könyvtárak munkáját segítse. Ahol pedig van, ott sem biztos, hogy megvannak a helyi továbbképzések, szakmai napok szervezésére, a helyi, kistérségi könyvtárostanári munkaközösségek, együttműködések előmozdítására. Így sok iskolai könyvtáros elszigetelten dolgozik, sokszor nem megfelelő képzettséggel, szakmai segítség nélkül. Ezt a problémát hangsúlyozza az, hogy a szakfelügyelők 79 esetben fogalmaztak meg arra nézve javaslatot, hogy ajánlják iskolai könyvtári szakértő bevonását valamely területen. 28 esetben javasolták általában az együttműködések kialakítását, és 45 esetben konkrét javaslatokat tettek, hogy mely intézménnyel alakítsanak ki szorosabb együttműködést. Ezek közt gyakran szerepel az OPKM és a Könyvtárostanárok Egyesülete is, mely szintén a helyi segítség hiányát jelzi.

8. Az iskolaigazgatók visszajelzései

Az iskolaigazgatók közül senki nem jelezte, hogy nem ért egyet a jelentésben foglaltakkal, de csak 33 iskolaigazgató fűzött kiegészítést is az iskolai könyvtári szakfelügyelő által tett megállapításokhoz, javaslatokhoz. Mindössze egy tartalmaz konkrét intézkedési tervet is.

Az igazgatók gyakran mondanak hozzászólásaikban köszönetet a szakfelügyelőnek alapos és segítőkész munkájáért. Megfogalmazzák, hogy törekszenek a javaslatok megvalósítására, de sokszor hozzáteszik – különösen az alapterülettel, a könyvtárban tartott nem könyvtári órákkal, a státusszal, az állományfejlesztéssel és az infrastrukturális helyzettel kapcsolatban – hogy anyagi okok miatt ezekre a közeljövőben nem látják módot.

V. A gyakorlóiskolák könyvtárainak speciális jellemzői¹

Mint a szakfelügyeleti koncepcióban már leírtuk, a gyakorló általános iskolák vizsgálatával kettős célunk volt, egyrészt e kulcsfontosságú iskolai könyvtártípusról teljes képet szerettünk volna kapni, másrészt ezeken a helyeken reméltünk jó gyakorlatokat felfedezni. Összességében azt tapasztaltuk, hogy közepesnél gyengébben felelnek meg a gyakorlóiskolák iskolai könyvtárai. Ezt mutatják a fenti összefoglaló elemzés során bemutatott táblázatok utolsó (zöld) oszlopai is. A legtöbb esetben nem lelhető fel ezeken pozitív eltérések a teljes adatokhoz képest.

A gyakorlóiskolák szakfelügyeleti vizsgálata során a minden iskolai könyvtárra vonatkozó szempontokon túl kiemelt elemzési, értékelési szempontjaink is voltak:

- Az iskolai, tanítási és iskolai könyvtári gyakorlatukon lévő hallgatók ellátásának módja, minősége.
- Milyen könyvtári szolgáltatásokat vehetnek igénybe a hallgatók?
 - Jár-e nekik minden szolgáltatás, ami az iskola pedagógusainak?
 - A tankönyvvel való ellátásuk kinek a feladata?
 - A könyvtárhasználati szabályzat vagy bármely más dokumentum kitér-e rájuk?
 - Van-e külön adat, statisztika könyvtárhasználatukról?
- Alkalmas-e a könyvtár iskolai szerepének bemutatására?
- A gyakorló iskolai könyvtárak töltenek-e be bármilyen szerepet a környezetükben/térségükben lévő iskolai könyvtárak szakmai életében, működésében?
- Minden szakfelügyeleti jelentés szólt a gyakorlóiskolák könyvtár-pedagógiai tevékenységéről, mint viszonyítási pontról, hiszen csak így lehet rendszerszerűen értékelni és minősíteni a könyvtárak szakmai színvonalát, szolgáltató képességét egy gyakorlóiskolában.

A szöveges jelentésekben megfogalmazott javaslatok témáinak gyakorisága a gyakorló iskolákkal kapcsolatban is megmutatja a legproblematisabb pontokat (13. ábra). Bár a táblázat nem mutatja az összes javaslatot, csak a leggyakoribb 23-at, ezekből is látható, hogy a könyvtár működését szabályozó dokumentumok és az informatika területén a gyakorlóiskolákban is sok a tennivaló.

A korábbi évekre az volt a jellemző, hogy valamelyik karhoz tartoztak a gyakorlóiskolai könyvtárak. Ez az elmúlt években változott, 2008-ban a vizsgált gyakorlóiskolai könyvtárak esetében 88%-ban a fenntartó már közvetlenül az egyetem.

Fontos mutatószám a tanulócsoportok alakulása is, hiszen a könyvtárostánári létszám meghatározásánál ez az egyik figyelembe veendő adat. A 14. ábra táblázatából kiderül, hogy a 11-20 tanulócsoporttal rendelkező gyakorlóiskolák mellett (ez 36%) a 21-30 tanulócsoport is igen jellemző (32%).

A vizsgált gyakorlóiskolai könyvtárak 80%-a az iskola típusához, nagyságához, könyvtár-pedagógiai feladataihoz viszonyítva nem alkalmaz elegendő óraszámban foglalkoztatott könyvtárostánárt (4. ábra). A könyvtárostánár végzettsége, szakmai felkészültsége és a rendelkezésre álló munkaidő meghatározza az iskolai könyvtár szakmai állapotát, szolgáltató-képességét, nyitvatartási idejét, pedagógiai aktivitását. A szöveges jelentésekből kiolvasható, hogy összességében jellemzően szakképzett, nagy gyakorlattal rendelkező, elhivatott könyvtárostánárok dolgoznak a gyakorlóiskolai könyvtárakban.

A vizsgált intézmények több mint a felénél (56 %) a nyitva tartási idő 12 és 22 óra között van (7. ábra). Ezek közül 10 iskolai könyvtár tart nyitva 22 órában. A létszámadatokkal összevetve az látszik, hogy míg 14 iskolában van 1 főállású könyvtárostánár, addig csak 10 iskolában jellemző a 22 órás nyitva tartás. Ez a 30%-os eltérés abból adódik, hogy a jogszabály (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 1. számú melléklet 3. része) tartalmazza a közoktatási intézményben pedagógus-munkakörben alkalmazottak heti kötelező óraszámait. A könyvtárostánár esetében ez 22 óra. Gyakorlóiskola esetében a könyvtárostánár kötelező óraszám a heti 14 óra. A törvény rendelkezése szerint az állami felsőoktatási intézmények által fenntartott gyakorló óvodában, iskolában, kollégiumban pedagógus-munkakört betöltőkre megállapított kötelező óraszámot a gya-

korló tanítást vezető pedagógusokra (vezető tanárra, gyakorlatvezető óvónőre, tanítóra) kell alkalmazni. Ha a gyakorlóiskolai könyvtárostánár nem szakvezetői megbízással dolgozik (hanem pl. tanszéki megbízással, eseti megbízással) akkor a kötelező óraszám 22(?) vagy 14, ha főállásban dolgozik. A gyakorlat a szöveges jelentésekből nem derült ki egyértelműen, de erre nézve állásfoglalás szükséges.

A szöveges jelentésekben nem minden esetben van utalás a gyakorlóiskolai feladatok között a hallgatók könyvtári ellátására. Azokban az esetekben, ahol ez megjelenik, mint egyedi sajátosság, ott az iskolai könyvtárnak a hallgatók kiszolgálása nem mindig feladata, de a helyben használat számukra is legtöbb helyen biztosított. Dokumentumot a hallgatóknak általában kölcsönözniük nem lehet a legtöbb gyakorlóiskolai könyvtárban, csak a szakvezetőjük nevére. Van azonban (1 iskolai könyvtár), ahol a hallgatók munkarendjét is szabályozza a könyvtári SZMSZ. Ebben olvasható, hogy a hallgatók kötelesek betartani a gyakorlóiskola házirendjét, valamint a számukra külön készített „hallgatói házirendet” ill. a gyakorlatvezetők utasításait. (Nyugat-Magyarországi Egyetem Öveges Kálmán Gyakorló Általános Iskola könyvtára).

Az intézmények 76%-ában felel meg a munkaköri leírás az iskolai könyvtárra vonatkozó jogszabályoknak. A szöveges jelentésekből azonban ennél árnyaltabb kép bontható ki: ahol a jogszabályoknak megfelel a munkaköri leírás, nem minden esetben „testre szabott”, azaz nem a kolléga valós, elvégzett és elvárható feladatait tartalmazza. Ezeknek az aktualizálása pedig tanévenkénti felülvizsgálatot kívánna meg, hiszen az intézmények éves munkaterve olyan aktuális feladatokat is meghatározhat a könyvtárostánárnak, amely „általánosságban” nem az ő feladata (pl. évkönyv szerkesztése, rendezvények szervezése, pályázatokban való aktív részvétel, tehetséggondozás, költöztetés, összevonásokból származtatható feladat stb.). A könyvtárostánárok munkaköri leírásában is szerepelnie kellene, hogy gyakorlóiskolai könyvtárostánárként mi a feladata. Szakvezetőként végezhet-e munkát? Mi a feladata a nála gyakorlatát végző könyvtár szakos, illetve pedagógusjelölt hallgatóval kapcsolatban. Állásfoglalásra van szükség a könyvtárostánárok kötelező órájának az értelmezése kérdésében, ha nem szakvezetői kinevezéssel dolgoznak. Meggondolandó feladat, hogy valamennyi iskolai könyvtárostánár a gyakorlóiskolában megkapja ezt a kinevezést.

Gyakorlóiskola lévén alapvető kell, hogy legyen a törekvés a mintaértékű működésre – főként, hogy több helyütt könyvtár szakos hallgatók is vannak –, ezért kiemelten fontos a jogszabályoknak való megfelelés, az alapvető dokumentumokban való megjelenés és a könyvtári szolgáltatások minőségének magas szintje.

A tanárjelöltek elméleti és gyakorlati felkészítése, gyakorló tanítása és teljesítményük értékelése során célszerű lenne újragondolni a könyvtári szolgáltatások pedagógiai alkalmazásának, a könyvtárostánárok szerepvállalásának eddig kihasználatlan lehetőségeit. Mindezeket a könyvtárosok továbbképzésével, kifejezetten számukra szervezett vezetőtanár-képzéssel is szükséges lenne támogatni a könyvtáros képzés, könyvtárpedagógia-tanárképzés és a tanárképzés minőségi támogatása érdekében.

26-ból 12 szakfelügyeleti jelentés szól valamilyen összefüggésben a gyakorlóiskolai „különleges” feladatról: ezek jellemzően nem hangsúlyos részei a jelentéseknek, amely a gyakorlóiskolák könyvtárainak használata közbeni hallgatói „képalakulásról” szólna. Hogy mennyire alakul/erősödik az iskolai könyvtárakba „betévedő” hallgatók-

ban az, hogy az iskolai könyvtárak szerves, szükséges részei az iskoláknak? Ez mindig intézményfüggő, könyvtárostanár-függő, állományfüggő, a korábbi évek hagyományaitól függő.

Néhány jelentés ír arról, hogy a könyvtár a hallgatók számára biztosítja a tankönyvet, minden könyvtári szolgáltatást, lehetőséget ad gyakorlati tapasztalatok szerzésére. Ám, ha az iskolai könyvtár egy gyakorlóiskolában sem a jogszabályoknak való megfelelés, sem a működés (a megteremtett feltételek) alapján nem közvetíti azt a hallgatónak, hogy a könyvtár szerves, szükséges, nélkülözhetetlen része az iskolának, akkor az nagyon nagy probléma! A könyvtár igazi célja a használat, ezért lehetővé kell tenni, hogy a könyvtári szolgáltatás legmagasabb szintű kihasználásával valósuljanak meg mindezek egy gyakorlóiskolában.

VI. Összevont intézmények könyvtárainak működése²

A 2008 évben végzett szakfelügyeleti vizsgálatok egy része azzal a helyzettel szembe-sítette a szakfelügyelőket, hogy a meglátogatni szándékozott intézmény nem egy, hanem 2-3, esetleg 5 iskola. A 2008. évi szakfelügyeleti vizsgálatok között 16 intézmény volt összevont iskola. Ezek között kettő olyan, amely nem tekinthető a klasszikus értelemben vett összevonásnak, mert csupán helyileg működik két vagy több épületben ugyanaz az intézmény: pl. az egyikben a felső, másikban az alsó tagozattal, vagy napközivel; ez végül is egy egység két helyen való megjelenése. Összevonásról akkor beszélhetünk, ha két vagy több, szervezetiileg és szerkezetileg is különálló intézmény működését szervezik egységes szervezetbe. Ez többféleképpen lehetséges: vagy működik tovább minden tagintézmény a saját addigi gyakorlata alapján, és csak a közös pontokon lesz egységes szervezés, vagy egy új, minőségileg is más szervezetet hoznak létre.

Az intézmények nagyság szerinti megoszlása a 15. ábra táblázatából kiolvasható: A 16 intézményből 13 két szervezeti egységből áll, vagyis egy székhely, egy telephely kombinációban működik. Egy intézmény négy –, kettő pedig – öt-öt tagintézményből áll. Pontosabban a Bonyhádi Oktatási és Nevelési Intézmény 8 intézményegységből áll, ebből a minket érdeklő, könyvtárral rendelkező az öt. A telephelyekkel együtt az összes intézményrészek száma 40. Zömében csak általános iskolákról van szó, két helyen működik gimnázium, illetve szakközépiskola, ez a kettő gyakorlóiskola is egyben. Bonyhádon a 2009/2010 tanév őszén kezdi meg működését a 9. osztály, ezt még nem soroltuk a középiskolát is működtető intézmények közé.

Az összevonást 10 intézményben 2000 után hajtották végre, 5-ben 2007-2008-ban. Ennek oka általában gazdasági. A bonyhádi megaintézmény például egy ROP pályázat miatt jött létre, amit sajnos nem nyertek meg, a helyzeten viszont változtatni már nem lehetett. A másik hatból egyet még a hetvenes években vontak össze, ma már csupán telephelyes, háromról nincs adat, egy pedig több épületben működve lett telephelyes.

A 16 intézményből 7 pest megyei, 1 Komárom-, 1 Heves-, 1 Jász-Nagykun-Szolnok, 2 Bács-Kiskun, 2 Csongrád, 1 Tolna és 1 Veszprém megyében működik.

Az összegző jelentés egyik célja olyan összefüggések felfedezése, amelyek felfedik, hogy az intézményeknek vannak-e elképzeléseik az iskolai könyvtárak további működtetésével kapcsolatban:

- Vannak-e olyan törekvések, amelyek munkaszervezésben, gyűjtemény- és szolgáltatás-szervezésben egységesítő törekvésre utalnak?
- Esetleges megszüntetésre, vagy a szolgáltatások átalakításával azok csökkentésére?
- Lehet-e, kell-e „racionalizálni” a könyvtárak működését?
- Arra keressük a választ, hogy a könyvtárak az összevonásokból győztesként, vagy vesztesként kerültek-e ki, vagy a szervezeti átalakulás semmit nem jelentett számukra, minden megy tovább az eddigi gyakorlat alapján. Mindehhez részadatokat kaphatunk a fenti általános összefoglalás táblázatainak második és harmadik (lila és sárga) oszlopaiból.

A szöveges jelentésekben megfogalmazott javaslatok témáinak gyakorisága az összevont intézményekkel kapcsolatban is megmutatja a legproblematisabb pontokat (16. ábra). Bár a táblázat nem mutatja az összes javaslatot, csak a leggyakoribb 23-at, ezekből is látható, hogy az informatika területén és a működés kialakítása és szabályozása terén ezekben az iskolákban különösen sok a tennivaló.

Problémát jelenthet a könyvtár és a könyvtárszoba közötti különbség megjelenése, hiszen a könyvtárszobára más minimális követelmények vonatkoznak. Biztosan könyvtárszoba van 6 iskolában, de szükséges lenne az „átminősítésük” és az új kritériumoknak való megfeleltetésük. Akárhogy is, mindenképpen beszélhetünk székhelyről és telephelyről, és ez nem rangsort jelent, mert a telephely olykor jobban felszerelt, mint a székhely.

A 16 intézmény 40 könyvtárából egy esetben biztos nem beszélhetünk könyvtárról, itt a városi könyvtár biztosítja a könyvtári szolgáltatásokat, illetve az iskolában lévő „valamilyen” könyveket az iskolatitkár kezeli. Ugyanazon város másik összevont intézményében a székhelyen van egy heti 4 órában működő könyvtár, telephelyén egy 15 kötetes letét a könyvtárszobában. Bár Ajkán is a városi könyvtár látja el az iskolákat könyvekkel, a kettő között óriási a különbség: míg Monoron az egész feladatellátást átadta az iskola, Ajkán letétek működnek a szolgáltató iskolai könyvtárakban. Problémás, illetve ellentmondó a helyzet Jászberényben, ahol az intézmény négy tagiskolája közül kettőben „van” könyvtár, de az a kettő sem működik hatékonyan.

Több intézményben gond, hogy a jogszabályban előírtak ellenére a tanulók és a pedagógusok számára nem minden telephelyen biztosítottak a könyvtári szolgáltatások. Ennek megoldására még könyvtárszobát sem működtetnek.

A látogatásokon tapasztaltak alapján megállapítható, hogy a könyvtárak általában alkalmasak az egyéni és csoportos munkára, rendelkeznek a tároláshoz és a használatához szükséges bútorokkal, eszközökkel, közösségi foglalkozások színterei. Alapterületük, berendezésük többnyire megfelel a jogszabályi előírásoknak, zömükben tartalmazzák az iskolai munkához szükséges ismerethordozókat. Majd mindenütt van egy osztály leültetéséhez elegendő asztal és szék (esetleg csoportbontásban), elfogadható – nem új, de nem is nagyon elhasznált- állapotban.

A szakfelügyelői jelentések alapján – egyelőre legalábbis – nem talákoztunk olyan törekvésekkel, amely kihasználta – vagy legalább is felmérte volna a közös működés előnyeit vagy hátrányait. Két olyan intézmény van, ahol már most egy fő (egyik főállásban, a másikban félállásban) látja el a könyvtárosi feladatokat a két iskolában, tovább-

bi egy helyen tervezik, és valószínűleg be is vezetik. Ez – az iskola nagyságától és az ellátandó feladatoktól függően – korrekt módon is megoldható, bár kétségkívül nem egyszerű feladat.

Egerben van törekvés a beszerzések megosztására, illetve a folyóiratok számának és féleségének módosítására. Nem rendelnek minden folyóiratot mindenhova, vannak közös példányok.

Együtműködés lehetne a könyvtárak között a feldolgozás, a könyvtári szoftverek felhasználása területén, hiszen minden akkreditált szoftver több felhasználós, ezzel pénzt lehetne megtakarítani, és egységes lenne az intézményekben a nyilvántartások rendszere.

Bár nem kerültek a 2008-as vizsgálati körbe, de érdemes megemlíteni, hogy Pécsen 2007-ben a város oktatási intézményeiből öt, úgynevezett bokoriskolát hoztak létre, „bokronként” 5-6 iskolával. Minden iskolában van könyvtár és könyvtáros. Egy helyen, a Megyervárosi Iskolaközpontban volt/van törekvés valamiféle közös működésre, de eredménye az lett, hogy a könyvtárostánárok egy iskolaközi munkaközösségben dolgozzanak, ami pozitív hozadéka az egyesülésnek. A tagiskolákból egyébként, aki akar, jöhet a KTSZM-be, engedélyezik a távollétet és a tagdíjat is befizetik.

A fenti rövid összefoglalóból is az látszik, hogy a közoktatásban működő könyvtárak intézmény-összevonás utáni működtetésére az intézményvezetőknek, az iskolai könyvtárosoknak nem mindig vannak terveik, és ezek kialakításában, megvalósításában segítségük. Számukra az intézmény-összevonás így nem feltétlen jelent gazdaságilag, szakmailag hatékonyabb munkát, pedig akár jelenthetne.

VII. Utóvizsgálatok³

Mivel a 2008-as vizsgálatok alapkoncepciója az általános iskolákra koncentrált, továbbá a pedagógusképzésbe bevont gyakorlóiskolák teljességére, így a kiválasztandó általános iskolák körén belül eleve terveztünk bizonyos százalék utóvizsgálatot, míg a gyakorlóiskolák közül a három, korábban már vizsgált intézmény egyszerűen csak „beleesett” az utóvizsgálati körbe. Csak az utóvizsgálatok között találunk középfokú intézményt 2008-ban, szám szerint hármat, ezeket a szakfelügyelők javasolták, közülük kettő a 2007-es iskola-összevonásokban volt érintett és vizsgált.

Végül 14 intézmény vizsgálata került be a 2008-as megvalósított ütemtervbe. Közülük hatnak az alapvizsgálatára 2004-ben, az iskolai könyvtári szakfelügyelet első körében került sor, ötnek 2006-ban, és a maradék háromnak 2007-ben.

A szöveges jelentésekben megfogalmazott javaslatok témáinak gyakorisága az utóvizsgált iskolákkal kapcsolatban is megmutatja a legproblematikusabb pontokat (17. ábra). Mivel a javaslatok témái nagy szórást mutatnak, a táblázat nem jelzi az összes javaslatot, csak a leggyakoribb 17-et. Ezekből is látható azonban, hogy annak ellenére, hogy ezeket a vizsgálatok már korábban megállapították, az alapító okiratban való jelenlét és az egyéb dokumentumok továbbra sem felelnek meg az elvárásoknak, valamint az informatika és a szakemberrel való ellátottság területén is hiányosságok mutatkoznak.

Az eddig lezajlott iskolai könyvtári szakfelüyeleti utóvizsgálatok, miközben nem csekély tapasztalatot szerezhettünk belőlük, néhány lényeges kérdés megfogalmazását is generálták. Így mindjárt a szervezés fázisában fölvetődhet, hogy ki végezze az utóvizsgálatot. A rendelet a vezető szakfelügyelő feladataként nevesíti, hogy ellenőrizze a javasolt intézkedések megtörténtét. A saját eddigi gyakorlatunkban ugyanakkor előfordult az is, hogy ugyanaz a szakfelügyelő vitte tovább az ellenőrzést, aki az alapvizsgálatot elvégezte, vagy ettől eltérően, másik szakfelügyelő „utóvizsgált”. Esetünkben ezt az is indokolta (bár olykor inkább mint következmény jelentkezett!), hogy – több-kevesebb okkal – az utóvizsgálat rendre újbóli átfogó vizsgálat is volt, vagy ahogy egyik szakfelügyelőnk fogalmazott, „követő és átfogó vizsgálatot” egyszerre tartott. A jövőben ezeken a megoldásokon mindenképpen túl kell lépni. Különösen a váltogatós, cserélő módszer alkalmatlan a hatékony utóvizsgálatra, hiszen az új ember számára az alaphelyzet is új, míg ha az alapvizsgálat végzője tér vissza, ő legalább rögtön tudja, hogy mit vizsgáljon elsősorban. Igazán célszerű azonban az lenne, ha a vezető szakfelügyelő végezné az utóvizsgálatokat. Ez esetben két megszorítást mindenképpen tennünk kell. Egyrészt az évenkénti utóvizsgálatok száma az összes vizsgálat 5-10%-a között mozogjon (ez évenként, tavaszi-őszi rendszerben, öt-tíz, szezononként kettő-öt vizsgálatot jelentene. Másrészt ezek az utóvizsgálatok szigorúan szorítkozzanak a szakfelügyelői javaslatokban, illetve az intézményi intézkedési tervben foglaltak megvalósításának ellenőrzésére.

Ez utóbbi megszorítás egyben feltételezi már azt is, hogy valamennyi átfogó vizsgálat végén készül intézkedési terv, amelyet a fenntartó és az intézményvezető el is juttat (záros határidőn belül) a vezető szakfelügyelőnek. Tapasztalatunk szerint csak ott vették igazán komolyan a szakfelüyeleti vizsgálatokat, ahol a szakfelügyelő határozottan megkívánta a konkrét, határidőkkel és felelősökkel ellátott intézkedési ütemterv elkészítését.

További általánosítható tapasztalatként érdemes megfogalmazni azt is, hogy sokkal nagyobb arányban valósulnak meg a szakfelüyeleti javaslatok közül a szervezést, intézkedést, szakmai odafigyelést jelentő javaslatok, ha jelentősebb külön anyagi ráfordítást nem igényelnek. Ez utóbbiak között egyetlen „kakukktójás” a könyvtári tevékenység alapító okiratba rögzítésének kívánalma. Ez az aktus ugyan önmagában pénzbe nem kerül, de a következménye annál inkább: ez ugyanis fenntartói kötelezettséget jelent a továbbiakban, vagyis garantált költségvetési ráfordítást.

Ami pedig pénzbe kerül az alapvizsgálati javaslatok közül, annak megvalósítása az esetek többségében nem megy. Természetesen magyarázatok születnek ilyenkor, amelyekben az intézményvezető a fenntartó és az intézmény anyagi lehetőségének korláta-it „hívja elő”. Különösen három olyan alapprobléma esetében számíthatunk erre a változatra, amelyek pedig az iskolai könyvtárak rendeltetésszerű működésének alapvető követelményei, és amelyek vagy együtt, vagy külön-külön, iskolai könyvtáraink túlnyomó többségében hiányként írhatók le. Ezek a foglalkoztatott létszám és a könyvtári alapterület bővítésére vonatkozó megállapítások, javaslatok, valamint a garantált gyarapítási költségkeret hiánya.

Az utóvizsgálatok csak tovább erősítik annak az iskolai könyvtári problémának a hangsúlyos jelenlétét, hogy a jogszabályi bizonytalanságok egyáltalán nem segítik az

iskolai könyvtárakat potenciális szerepük betöltésében, a korszerű iskolai tanulási-tanítási környezet biztosításában. Gondolunk itt elsősorban a közoktatási törvény könyvtárostánár alkalmazási szabályaira, vagy a különböző tantervi jogszabályok „hézagaiból” adódó negatív hatásokra a könyvtár-pedagógia iskolai jelenlétében. Végül ugyancsak nem tesznek jót az iskolai könyvtárak rendeltetészerű, pedagógiai műhely szerepének a tankönyves jogszabályok, amelyek mindinkább tankönyvtárrá, passzív könyvtári raktárrá degradálják az iskolai könyvtárakat, és (kényszerűen) nagyon is aktív tankönyvraktárossá a könyvtárostánárokat.

VIII. A vezető szakfelügyelő javaslatai

A 2008. évi szakfelügyeleti vizsgálatokból egyetemes és egy-egy iskolatípust érintő tapasztalatok egyaránt levonhatók. A szakfelügyelők részéről a fenntartó, az iskolavezetés, illetve a könyvtárostánár kollégák számára megfogalmazott javaslatok szerteágazóak, számos kisebb-nagyobb hiányosságra felhívják a figyelmet. A javaslatok egy jelentős része a könyvtár létét igazoló dokumentumokra, vagy azok hiányosságaira, a könyvtári nyilvántartások vezetésére, a pedagógiai- és a minőségbiztosítási program iskolai könyvtári vonatkozásaira utal. Ugyancsak számos javaslat tér ki az:

- alkalmazotti létszámra,
- a könyvtár iskolán belüli elhelyezése,
- az alapterület problémáira,
- a könyvtári állomány gyarapítása,
- a könyvtári állomány ellenőrzésére, apasztására,
- a tankönyvek kezelésének kérdéskörére.

Az elmúlt négy év tapasztalatai alapján elmondhatjuk és javasoljuk:

1. Az iskolai könyvtárak többségére igaz, hogy kevés fenntartói érdeklődést és törődést kapnak. Ez tükröződik abban, hogy a könyvtárak hézagosan jelennek meg az iskola alapidokumentumaiban, és ezt mutatja a költségvetési ráfordítások elemzése is. Több szakfelügyelő is ajánlotta: a könyvtárosok fektessenek nagyobb súlyt arra, hogy az intézményben és azon kívül is megismertessék az iskolai könyvtári munkát és az elért eredményeket. Az iskolai könyvtárak a gyakorlóiskolákban jelentősen kiveszik a részüket az ott folyó munkából, jellemző, hogy szakmai megítélésük gyakran kimagasló jelzőket kapott.

Javaslat: Fontos feladat tehát, hogy fokozottabban felhívjuk az iskolafenntartók figyelmét az iskolai könyvtárra és szolgáltatásainak szerepére a közoktatás prioritását jelentő feladatok megoldásában (pl. tanulási-tanítási forrásokkal való ellátás, olvasásfejlesztés, szövegértés fejlesztése, szocializáció, közösségformálás, tantárgyi integráció, kompetenciafejlesztés stb.).

2. Az elmúlt évek tapasztalatai, valamint a 2008. évi szakfelügyelet folyamatosan bizonyítja, hogy a könyvtári szakfelügyelet közoktatási szakmai ellenőrzés nélkül nem tudja igazán betölteni a feladatát. Az iskolai könyvtárak munkája, teljesítménye nem ítéltető meg valóban az oktatásban betöltött szerep értékelése nélkül, így a jelenté-

sekből sem kaphatnak az igazgatók és fenntartók átfogó képet iskolai könyvtárukról.

Javaslat: A jobbítás, a fejlesztés egyik záloga, hogy az oktatásügyi kormányzat nagyobb érdeklődést tanúsítson az iskolai könyvtárak valós teljesítménye iránt, és konkrét intézkedéseket tegyen a fejlődés előmozdítása érdekében, támogassa szakmai ellenőrzéssel a szakfelügyeleti vizsgálatokat. Ez részben finanszírozási, részben szabályozási feladat.

3. Az iskolai könyvtárak működésének legfontosabb feltétele a könyvtárostánár személye, aki nélkül az iskolai könyvtárakban jelenlévő szellemi, szakmai és anyagi érték nem tud kellőképpen hasznosulni.

Javaslat: Feltétlenül szükséges a munkaügyi ellentmondások rendezése (pl. a gyakorlóiskolákban dolgozó könyvtárostánárok esetében), a megfelelő képzettségű munkatársak alkalmazásának ösztönzése.

4. Az általános iskolákban működő könyvtárak vizsgálata fokozottan felhívja a figyelmünket arra, hogy a jelenleginél jóval nagyobb szükség lenne az iskolai könyvtári szaktanácsadók munkájára. Ezen a területen visszaesés tapasztalható az elmúlt években. Az iskolai könyvtárakban dolgozó munkatársak elmagányosodnak, kiesnek a szakmai vérkeringésből, és adott esetben nem ismerik fel maguk sem a fejlődés lehetőségeit. Erősíteni kell tehát a feljuk irányuló szakmai figyelmet.

Javaslat: A szükséges státuszok biztosítása mellett fontos lenne, hogy az iskolákban dolgozó könyvtárostánárok több és szervezett szakmai segítséget kapjanak munkájukhoz a helyi és országos szakmai szolgáltatóktól.

5. Szinte mindenütt probléma a stabil és ütemes könyvtárfejlesztés hiánya, s a javaslatok egyik kitüntetett tárgya a könyvtár fejlesztéséhez az intézményi költségvetésből garantált forrás biztosítása.

6. Hatékonyabb szabályozásra van szükség az iskolai könyvtárak állományával kapcsolatban. Minden magyar iskolában megfelelő mennyiségű és minőségű állománnyal rendelkező iskolai könyvtárnak kell lennie.

Javaslatok: Szükséges lenne egy országos állományelemzés az iskolai könyvtárakban, az állományellenőrzési szabályok sokkal szigorúbb betartása, az állományvédelmi feladatok hangsúlyosabb kezelése, állományi együttműködés, lelőhely-nyilvántartások és az ODR szolgáltatások igénybevételeinek ösztönzése.

7. Az összevont vagy más oknál fogva több telephelyet is működtető iskolák esetében gondként értelmezzük a könyvtárszoba funkciójának tisztázatlanságát és az iskolán belüli könyvtári együttműködések kialakulatlanosságát. Ezen megoldatlan problémák következtében az iskola különböző épületeiben tanulók és dolgozók nem egyenlő eséllyel férhetnek hozzá a könyvtári szolgáltatásokhoz.

Javaslat: Mivel már jelenleg is sok összevont intézmény működik, melyek száma várhatóan csak növekedni fog, szükséges lenne a telephelyi könyvtárak/könyvtárszobák kialakítására nézve egy minisztériumi állásfoglalás és egy szakmai módszertani útmutató kidolgozása.

8. A gyakorlóiskolai könyvtárak esetében nagyobb hangsúlyt kell kapnia az iskolai könyvtárak példaadó feladatának. Sajnálatos tapasztalatunk, hogy ezek az intézmények jelenleg kevésbé tudnak megfelelni ennek a feladatnak. Jobban be kellene vonni őket a pedagógusjelöltek, illetve a könyvtáros hallgatók gyakorlati felkészítésébe.

Ezen terület fejlesztését tartjuk a legfontosabbak, hiszen környezetükben szaknácspadói, továbbképző és mintahelyként működhetnének. Továbbá jelentősebb szerepet kellene vállalniuk a könyvtár szakos, könyvtárpedagógia-tanár szakos és a tanár szakos könyvtár- és iskolai könyvtárképezésnek, könyvtár-pedagógiai tudásuknak fejlesztésében.

Javaslat: A fentiek értelmében javasoljuk egy, a gyakorlóiskolai könyvtárakkal szemben támasztott követelményekkel kapcsolatos szakmai állásfoglalás összeállítását és minisztériumi jóváhagyását.

Jegyzetek:

- ¹ Az iskolai könyvtári szakfelügyelet jogszabályi háttere és menete az elmúlt években nem változott. Arról bővebben tájékozódhatnak az OPKM honlapján (http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=127) és a 2007. évi vezető szakfelügyeleti jelentésből: Balogh Mihály – Dömsödy Andrea: Jelentés az iskolai (kollégiumi) könyvtárakban 2007-ben végzett könyvtári szakfelügyeleti vizsgálatról In: Elektronikus Könyv és nevelés, 2008. 4. sz. URL: http://www.tanszertar.hu/eken/2008_04/bm_da_0804.htm Utolsó letöltés: 2009.09.22.
- ³ Az iskolai könyvtári szakfelügyeleti kérdőív elérhető az OPKM honlapjáról: http://www.opkm.hu/download/iskszakfel_kerdoiv_2009.pdf